

مجموعه مقالات

اولین گام به سوی اخلاق و رستا

جلد دوم

رسانه اخلاقی (بخش دوم)

مجموعه مقالات اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه
رئیس شورای سیاستگذاری / همایش: حسین رضی / دبیر همایش: محمدحسین ظریفیان بگانه:
به اهتمام: اداره کل پژوهش های اسلامی رسانه / دبیرخانه اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه:
قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، اداره کل پژوهش های اسلامی رسانه،
تشرین و رسانه، ۱۳۹۸.

فهرست مطالب

ارکان همایش.....	۷
سخن نخست.....	۹
فصل سوم: بعد تأثیر رسانه.....	۱۵۰
شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق فردی.....	۱۷۰
رسانه اخلاقی و حفظ حریم خصوصی افراد براساس آموزه‌های اسلامی / منصور پهلوان و مرگن میرزایی.....	۱۹۰
حریم امیال در رسانه تلویزیون / کاظم شمس‌اللهی.....	۴۷
شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق خانوادگی.....	۶۷۰
نقش خانواده در رصد و کنترل اخلاقی فرزندان... / کریم خان‌محمدی و علی‌اکبر شاملی.....	۶۹۰
ارزیابی دو نوع استدلال اخلاقی بر جواز و عدم جواز رصد کاربران... / علی‌اکبر شاملی.....	۹۱۰
بازخوانی شهید بیانی «فصل» و راه‌آورد آن برای بازنمایی امر جنسی در آثار نمایشی... / صادق جمالی.....	۱۱۳۰
شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق جنسی.....	۱۴۵۰
رسانه ملی و راهبردهای ارتقای اخلاق جنسی / ابوالهیم شفیعی سروستانی.....	۱۴۷۰
امکان‌شناسی جمع رسانه و اخلاق با تأکید بر مسئله عفاف / محمّد عبیدی.....	۱۸۳۰
سرشت و ضرورت سواد دیجیتال و نقش آن در تربیت اخلاقی... / سیده فاطمه آقامیری.....	۲۱۱۰
رویکرد اخلاق جنسی در رسانه از نسبت‌سنجی اخلاق... / علی‌رضا عورداری و عبدالله متقی‌زاده.....	۲۲۷۰
شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق اجتماعی.....	۲۵۷۰
نقش انگاره‌آفرینی رسانه و مسئولیت‌های اخلاقی آن / احمد فرامرز قرامانی.....	۲۵۹۰
اخلاق اجتماعی در خندوانه و دورهمی / مسعود کوثری و عباس عموری.....	۲۷۱۰
رسانه اخلاقی: اهداف، اصول و روش‌های تربیت اجتماعی / داوود رحیمی‌نیا.....	۲۹۱۰
بایسته‌های اخلاقی بازنمایی حضور اجتماعی زنان در رسانه ملی / محمد هاشمی.....	۳۱۷۰
خصوصی‌سازی اخلاق رسانه؛ خوانشی غیردولتی از اخلاق عمومی در عرصه رسانه‌ها... / وحید آگاه.....	۳۴۳۰
چالش‌های اجتماعی- اخلاقی ناشی از... / مریم خوشدل روحانی، فاطمه وجدانی و فاطمه سهروردی.....	۳۷۱۰
اصول اخلاقی و شاخص‌های آن در رسانه‌های جمعی با تأکید بر حوزه اخلاق... / طاهره میرسان و... ..	۳۹۹۰
شاخصه‌های اخلاق اجتماعی در رسانه با تأکید بر نظریه تکافل اجتماعی / محمدرضا آرام.....	۴۱۷۰
مظاهر قرآنی توصیه به اخلاق در رسانه اسلامی / ملیحه محمودی بیات.....	۴۴۱۰
شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق اقتصادی.....	۴۶۱۰
اقتصاد رسانه و چالش‌های اخلاقی؛ توسعه چهارچوب پژوهشی اخلاق در رسانه / داتیس خواجه‌نیا.....	۴۶۵۰

۴۸۵. شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق سیاسی

- رسانه، سیاست اخلاقی و اخلاق سیاسی؛ بایسته‌ها و نبایسته‌ها، با تأکید بر خبر/ حسن مجیدی ۴۸۷
- مؤلفه‌های اعتمادآفرینی در اخلاق رسانه/ غلامرضا منتظری و مجتبی طالبی ۵۱۱
- تطبیق شاخصه‌های اخلاق سیاسی رسانه اسلامی ... / محمد حسن الهی منش، ابراهیم مهدویان کیاسری ۵۳۳
- بررسی شاخص‌های اخلاق رسانه‌ای در اعلامیه ... / سیدمحمدحسین میرهاشمی ۵۶۱
- تعهدات رسانه و جهانی‌سازی اخلاق اسلامی/ ملیحه محمودی‌بیات ۵۷۹
- رسانه اخلاقی؛ اصول و روش‌های تربیت سیاسی/ داوود رجایی‌نیا ۶۰۱

۶۳۱. شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق کودک نوجوان

- رشد اخلاقی کودکان در کشاکش رسانه و خانواده/ حسن بوسلیکی و مسعود آذربایجانی ۶۳۳
- واکاوی تأثیر مؤلفه‌های رسانه اخلاقی بر اخلاق نوجوانان ... / هادی جعفریان و محمد سمیعانی ۶۶۱
- تبیین اصول اخلاق رسانه در تولید «رسانه‌های کودکان» ... / عبدالله محمدی پارسا ۶۸۵
- شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق کودک و نوجوان ... / حافظ نجفی ۷۱۷
- انتقال مفاهیم اخلاقی به کودکان در برنامه‌های ترکیبی تلویزیون ... / جواد سعادت‌مند ۷۴۱
- ملاحظات ارتباط کودکان و نوجوانان با فضای مجازی باتوجه به گروه‌های سنی ... / مریم رضایورنیاری ۷۵۹
- بررسی الگوهای رفتاری در برنامه‌های کودک سیما ... / محسن حبیبی و مجید حبیبی ۷۹۵
- تعامل خانواده و رسانه در الگوپردازی اخلاقی برای کودکان/ مسعود آذربایجانی و حسن بوسلیکی ۸۳۹
- طراحی الگوی اصول اسلام اخلاق رسانه ... / مه‌تیس حمزه‌ای، زهرا جانجانی، پردیس حمزه‌ای و الهام جانجانی ۸۶۷

۸۹۵. شاخص‌های رسانه اخلاقی در حوزه اخلاق عبادی

- تأثیر ماهواره در کم‌رنگ کردن باورهای دینی و سکولارشدن جوانان/ روح‌الله ظریف ۸۹۷

• ارکان همایش •

• رئیس شورای سیاست‌گذاری همایش: دکتر حسین رضی

• دبیر همایش: دکتر محمد حسین ظریفیان یگانه

• اعضای شورای سیاست‌گذاری همایش (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر محسن اسماعیلی - دکتر رضا پورحسین - دکتر حسن خجسته - دکتر عبدالکریم خیامی
دکتر محمد علی رضایی - حجت الاسلام سلمان رضوانی - دکتر سید مجتبی رضوی طوسی
حجت الاسلام دکتر محمد جواد زارغان - حجت الاسلام دکتر محمد حسن زمانی
حجت الاسلام دکتر احمد حسین شریفی - دکتر محمد حسین ظریفیان یگانه
دکتر حسن عابدینی - دکتر غلامرضا گودرزی - دکتر محمد هادی همایون

• رئیس کمیته علمی: دکتر محمد هادی همایون

• دبیر کمیته علمی: دکتر عبدالکریم خیامی

• اعضای کمیته علمی (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر ظهیر احمدی - دکتر سید حسن اسلامی - دکتر علی اصغر اسلامی - دکتر کمال اکبری
دکتر سید مجید امامی - دکتر وحید آگاه - دکتر ناصر باهنر - دکتر علیرضا پویا
حجت الاسلام دکتر عبدالله جلالی - دکتر مریم جلالی - حجت الاسلام دکتر سید علی حسینی
دکتر سید بشیر حسینی - حجت الاسلام دکتر کریم خان محمدی
حجت الاسلام دکتر سید احمد رهنمایی - دکتر منصوره زارغان - دکتر حسین شاکری
دکتر محمد حسین ساعی - دکتر احمد سفلی - دکتر محسن شاکری
دکتر سید حسین شرف الدین - دکتر سید مهدی شریفی - دکتر ابراهیم شفیعی سروستانی
دکتر مجید شیخ انصاری - دکتر عبدالله صلواتی - دکتر علی طلوعی - دکتر محمد علی غلامی
حجت الاسلام دکتر محمد فولادی - دکتر علی اصغر کیا - دکتر لیدا کاووسی
دکتر غلامرضا گودرزی - حجت الاسلام دکتر محمود مدنی - دکتر سید مرتضی موسویان

• مسئول دبیرخانه همایش: حجت الاسلام سلمان رضوانی

• مسئول کمیته اجرایی: محمد اعتضاد السلطنه

• مسئول کمیته هماهنگی: علی فریادرس

• مسئول کمیته انتشارات: علی حائری مجد

• مسئول کمیته تولید: حجت الاسلام محمد طوسی

• مسئول کمیته تشریفات و حراست: افشین هاشمینی

• مسئول کمیته ارتباطات و اطلاع رسانی: محسن جانجانی

• دیگر اعضای ستاد برگزاری همایش:

حامد حجتی - محمد حسین کشکولی - حجت الاسلام صادق لیراوی - محمد خلجی

حسین قربان تقی - محمد علی غلامی - زینب صفا کوشکی - هادی آقامحمدی

حسین عباسی - دکتر احسان آذرکمند - علی امینی - ایرج حجازی - دکتر محمد سلیمی

سعید اربابی فتاح - روح الله یوسف وند

سخن نخست

دغدغه فهم نسبت میان دین و رسانه‌های نوظهور، نخست در مغرب‌زمین، به تکاپوی فکری پرفرازونشیبی انجامید. پس از آن، تجربه تأسیس و مدیریت شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی مروج آموزه‌های مسیحیت و تدوین دانش نظری در ساحت «دین و رسانه» نیز به آن افزوده شد و به تدریج، ذهن اندیشه‌ورزان مسلمان را نیز به خود معطوف ساخت. این دغدغه با پیروزی انقلاب اسلامی و مدیریت دین‌داران بر شئون مختلف علمی و رسانه‌ای، فزونی یافت تا آنجا که به تأسیس نهادهایی باهدف تحقق آرمان رسانه دینی در دهه هفتاد منجر شد. ایجاد حلقه اتصال میان رسانه ملی و حوزه‌های علمیه، اهتمام به تدوین پژوهش‌های بنیادی با تکیه بر اندیشه ناب اسلامی و تأمین نیازهای رسانه ملی، به‌ویژه حوزه پیام با بهرمنندی از پژوهش‌های کاربردی، ریاست وقت سازمان صداوسیما را بر آن داشت تا با الهام از فرامین رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، در اقدامی راهبردی در سال ۱۳۷۳ «مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما» را تأسیس کند.

اینک به لطف و مدد الهی، این مجموعه، به مثابه یگانه مرکز راهبردی مطالعات دین و رسانه، با کوله‌باری از تجربه در ساحت تولید و توسعه دانش نظری و تقدیم بیش از ۹۰۰ عنوان کتاب حاصل از پژوهش‌های فاخر بنیادی و پژوهش‌های کارساز کاربردی، ۱۲۵۰ شماره نشریه، تولیدات ارزشمند الگویی رادیویی و تلویزیونی، ایجاد بانک اطلاعات کارشناسان رسانه‌ای در قلمرو علوم اسلامی و علوم انسانی، راه‌اندازی گنجینه فرزندان مشتعل بر ۱۱۵ هزار دقیقه فیلم و هزاران سند و تصویر از مفاخر حوزوی، تأسیس و توسعه کتابخانه تخصصی دین و رسانه، تربیت کارشناسان رسانه‌ای، مشاوران و ناظران تولید و فیلم‌نامه‌نویسان دینی باهدف غنی‌تر ساختن تولیدات رسانه ملی، توانسته است خدمات ارزشمندی را تقدیم و آثار ماندگاری را در رسانه ملی خلق کند.

با ارتقای آگاهی‌های عمومی در دنیای امروز، دغدغه‌های اخلاقی، نه فقط دل‌نگرانی برای مصلحان اجتماعی و اقشار فرهیخته را موجب شده، که بخش قابل توجهی از شهروندان با هر سطح و جایگاهی را نسبت به رعایت مرزهای اخلاقی حساس کرده است. این حساسیت، با رشد روزافزون رسانه‌ها هر روز جدی‌تر می‌شود؛ چه اینکه رسانه‌ها، خود یکی از عوامل جدی گسترش بد اخلاقی‌ها در جوامع شده و پاسداشت اخلاق در رسانه مأموریتی اساسی است و انتظار رفتارهای اخلاقی از رسانه‌ها، انتظاری بجا و شایسته. هرچه این حجم از هجوم با فضایل انسانی و مکارم معنوی بیشتر شده، دغدغه‌ها نیز افزایش یافته و هر قلمرو باورهای اخلاقی و تعهد حرفه‌ای کارگزاران رسانه عمیق‌تر و جدی‌تر بوده، رفتار آن رسانه نیز اخلاقی‌تر است.

در ایران عصر پهلوی، زیر پا گذاردن مرزهای اخلاق و فضیلت در رسانه، سیاست رسمی رسانه‌ای حاکمیت بود. با پیروزی انقلاب اسلامی اما، کارگزاران رسانه‌ای در بخش‌های مختلف با باوری بر خلاف مشی گذشتگان، تلاشی سترگ برای اخلاق‌مداری رسانه کرده‌اند.

هرچند این تلاش‌ها توفیقات چشمگیری به همراه داشته است، اما فقدان فهم مشترک از مفاهیم اساسی اخلاق در رسانه، عدم انسجام علمی و عملی در سیاست‌گذاری اخلاقی رسانه‌ها، ضعف در هم‌افزایی رسانه‌ها در اجرای راهبردهای اخلاقی و همچنین فقر دانش نظری و ادبیات علمی بومی در قلمرو اخلاق و رسانه شرایطی را رقم زده که حتی دغدغه‌مندان نیز کمتر می‌توانند با یکدیگر به تفاهم برسند و گفت‌وگوهای سازنده آغاز شود. از سوی دیگر، فعالان عرصه رسانه نیز که در میدان عمل و اقدام، روزانه با مصادیق متعدد تضاحمت اخلاقی مواجهه دارند، از جامعه علمی نسخه شفابخشی مطالبه نمی‌کنند تا به علاج بد اخلاقی‌ها در رسانه یاری رسانند.

از آنجاکه اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نهادی برخاسته از فراگیرترین و پرمخاطب‌ترین رسانه کشور است، نمی‌تواند به دغدغه‌های علمی محض بپردازد و باید ساحت اقدام خود را ناظر به مسائل اخلاقی صنوف مختلف رسانه‌ای ترسیم کند.

اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، که حائزرتبه ISC از پایگاه استنادی جهان اسلام بود، در آذرماه سال ۱۳۹۷ به همت اداره کل پژوهش های اسلامی صداوسیما و با همکاری پنجاه نهاد عالی حوزوی، دانشگاهی و رسانه ای برای پاسخ به همین نیاز جامعه علمی و جامعه رسانه ای برگزار شد. از این رو، شورای سیاست گذاری همایش که از شخصیت های صاحب نظر حوزوی، دانشگاهی و رسانه ای شکل یافت، در دو قلمرو «رسانه اخلاقی» و «اخلاق رسانه ای» ۳۰ حوزه را صورت بندی کرد تا پاسخ به دغدغه های بنیادی و کاربردی این دو قلمرو را تأمین کند.

فراخوان همایش با استقبال غیرقابل انتظار، از سوی جامعه علمی و رسانه ای کشور روبرو شد و پس از دریافت و بررسی ۳۵۲ چکیده مقاله، شاهد دریافت ۱۵۵ مقاله از سوی اساتید و پژوهشگران بودیم. طی فرایند داوری به سیاق داوری مقالات علمی پژوهشی ۹۷ مقاله، نمره لازم را کسب کردند که پس از انجام اصلاحات زیر نظر داوران به دست انتشار سپرده و در این مجموعه سه جلدی به جامعه علمی کشور تقدیم می شود. همچنین در روز همایش، مؤلفان ۸ مقاله برگزیده مورد تجلیل قرار گرفتند و ۴۰ مقاله برتر در دو نوبت صبح و بعد از ظهر در هشت کمیسیون تخصصی ارائه و نقد شدند.

از جمله برنامه های این همایش، انتشار ۷ اثر ارزشمند و رونمایی از آنها در افتتاحیه همایش بود. تألیف کتاب «اخلاق حرفه ای و کاربردی رسانه ها در جمهوری اسلامی ایران؛ مفاهیم و مصادیق»، ترجمه ۲ کتاب «اخلاق رسانه در دنیای واقعی؛ درون صنایع پخش و سرگرمی» و «فهم اخلاق رسانه» از زبان انگلیسی و ترجمه کتاب «خدا را در گوگل جست و جو کن!» از زبان آلمانی، تألیف «راهنمای مطالعاتی اخلاق و رسانه به دو زبان فارسی و انگلیسی»، «چکیده مقالات همایش» و دو ویژه نامه مشتمل بر ۱۵۲ گفت و گو و گسترش مورد استقبال شرکت کنندگان در همایش و صاحب نظران و علاقمندان این ساخت واقع شده است.

گسترش گفتمان اخلاق و رسانه از اهداف اساسی برگزاری این همایش بود. برگزاری ۱۷ نشست علمی تخصصی در اداره کل پژوهش های اسلامی رسانه و

دیگر مراکز همکار با دبیرخانه همایش توانست به ایجاد و تعمیق دغدغه‌های اخلاق‌مدارانه در رسانه کمک شایانی کند. در میان نشست‌های یادشده، چهار نشست تخصصی با فعالان و پیشکسوتان عرصه رسانه در حرفه‌های «گویندگی»، «طراحی صحنه و گرافیک»، «تهیه‌کنندگی» و «گرم»^۱، دریچه جدیدی به قلمرو اخلاق حرفه‌ای گشود. به اذعان چهره‌های برجسته در این نشست‌ها، این اولین گفت‌وگوی صمیمانه جامعه علمی با ایشان در موضوع مسائل اخلاقی آن حرفه‌ها بود. این نشست‌ها همچنان در دستور کار دبیرخانه است و استمرار دارد.

افتتاحیه همایش با سخنان ارزنده جناب آقای دکتر علی عسکری، رئیس اندیشمندی رسانه ملی و تصریح ایشان بر تعهد و پاسخگویی رسانه ملی نسبت به اخلاق و فضیلت و بیانات عالمانه حضرت آیت‌الله دکتر اعرافی، مدیر ارجمند حوزه‌های علمی کشور و تأکید معظم‌له بر یکی از مهم‌ترین مسائل قلمرو اخلاق و رسانه یعنی ضرورت گره‌گشایی از تراحمات اخلاقی همراه بود که راهبردهای اساسی و راهکارهای راهگشا را پیش پای مخاطبان گذاشت و نویدبخش عزم راسخ دو نهاد «دین» و «رسانه» در نظام جمهوری اسلامی ایران با هدف اعتلای گفت‌وگو اخلاق و رسانه شد. در اختتامیه همایش نیز جناب آقای دکتر رضی، رئیس محترم شورای سیاست‌گذاری همایش و معاون پژوهش، برنامه‌ریزی و نظارت سازمان صداوسیما با اشاره به توفیقات این همایش، آن را نمونه ممتازی از همکاری سه نهاد حوزه، دانشگاه و رسانه دانست و بر دائمی بودن دبیرخانه همایش تأکید کرد.

از برکات این رویداد علمی، امضای تفاهم‌نامه میان سازمان صداوسیما و مرکز مدیریت حوزه‌های علمی کشور بود. پیش‌نویس این تفاهم‌نامه که به سال‌ها قبل برمی‌گشت، از سال ۱۳۹۶ در دستور کار اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه قرار گرفت. تلاش و تعامل دو جانبه به ثمر نشست و در حاشیه افتتاحیه همایش این سند مهم در عرصه دین و رسانه به امضای دو مقام عالی حوزه و رسانه ملی رسید. کارگروه مشترک دو نهاد در طول یکسال اخیر، پیشبرد مفاد تفاهم‌نامه را دستور کار قرار داده و اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نقش تعیین‌کننده‌ای در این کارگروه برعهده دارد.

اکنون و باگذشت کمتر از یکسال از برگزاری اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، با افتخار می‌توان گفت که به لطف الهی، اداره کل پژوهش‌های اسلامی صداوسیما در قلمرو «اخلاق و رسانه» مرجعیت علمی پیدا کرده است و امید است همچنان بتواند با تلاش و ابتکار عالمانه و هوشمندانه، این نقش مبارک را به درستی ایفا نموده و استمرار ببخشد.

در پایان با تقدیم جلد دوم از مجموعه مقالات اولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه، بر خود لازم می‌دانم سعی سترگ همه دست‌اندرکاران این رویداد مبارک از جمله همکاران ارجمندم در اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه به‌ویژه در دبیرخانه همایش، اهتمام ارزشمند رییس دانشمند، دبیر فرهیخته و اعضای گرانمایه کمیته علمی و داوران محترم مقالات و همدلی و همراهی سایر همکاران حوزوی، دانشگاهی و رسانه‌ای را سپاس گویم.

امیدوارم این مقالات به‌عنوان گام نخست در ساحت اخلاق و رسانه، قدم بلندی در آسیب‌شناسی، تولید دانش نظری و تبیین مبانی علمی و عملی رسانه اخلاقی و اخلاق رسانه‌ای به‌شمار آید و بنیان پژوهش‌های بنیادی و کاربردی فاخرتر و اثربخش‌تری را بنا نهد.

وَاللَّهُ وَابِلٌ التَّوْفِيقِ

محمدحسین ظریفیان

دبیراولین همایش علمی پژوهشی اخلاق و رسانه
و مدیرکل پژوهش‌های اسلامی سازمان صداوسیما